

E-ISSN : 3023-4417

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article

Yıl: 2025 Sayı: 4



Yayın Tarihi: 15.04.2025

Geliş Tarihi : 10.03.2025

Kabul Tarihi: 14.04.2025

Year: 2025 Issue: 4

Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" Sözü'nün Daha Ötesi Ne Olabilir? ABD, İsrail ve Teolojik Politika

What Could Be Beyond Nietzsche's Word "God is Dead"? USA, Israel and Theological Politics

Latif Tokat

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Prof. Dr.,
latif.tokat@asbu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0006-7224>

Atıf/Citation

Tokat, Latif. "Nietzsche'nin 'Tanrı Öldü' Sözü'nün Daha Ötesi Ne Olabilir? ABD, İsrail ve Teolojik Politika". *Nouns Academy Journal* 4 (2025), 1–21.
10.5281/zenodo.15210013.

CC BY-NC 4.0



Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

İntihal/ Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism detected.

Araştırma & Yayın Etiği/Research & Publication Ethics

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).



Öz

Makale bir zihniyet tutarsızlığını ve politikadaki tezahürlerinin arkaplanını analiz etmeye çalışacaktır. Tanrı inancının ve dinin politik amaçlar için, Tanrı kavramının temsil ettiği değerler aleyhine kullanılıyor olması tutarsızlığını ve çarpıklığını ortaya koymaya çalışacaktır. Batı yaşam felsefesinde sembolik ve pragmatik bir değer olarak varlığı konumlandırılan din ve Tanrı inancının, hem teoride hem de pratikteki durumunu en iyi tespit eden söz, Nietzsche'nin "Tanrı öldü" sözüdür. Böyle olduğu halde özellikle ABD'de, içinde Tanrı inancının ve bir takım dini referansların geçtiği ve dünyanın geri kalanını yakından ilgilendiren politik söylemler ve sergilenen politikalar esas olarak sahte, araçsal, çıkar amacı taşıyan ve başka bir amaca hizmet eden söylemler halini almaktadır. Aksi halde, özellikle Gazze'de ve genel olarak Ortadoğu, Afrika ve üçüncü dünya ülkelerindeki ABD politikalarının sonuçlarına bakıldığında, sadece İslam dünyasının değil, son birkaç yıldır bütün dünyanın vicdanını karşısına alan politik tutum ve ortaya çıkan insanlık dramı nasıl açıklanabilir? Üç motivasyon ancak buna imkan verebilir: 1) Ya katışıksız bir natüralist dünya görüşünü benimsemiş olmalısınız ki, burada insanın insana vahşice davranması tabiatın reel bir kuralı olarak görülür. 2) Ya Tanrı'nın böyle istediğini iddia etmelisiniz ki, "Tanrı böyle istiyor" fikrinden daha güçlü bir motivasyon olamaz. Oysa Tanrı kavramının bizzat kendisi bu fikirle tutarlılık arzetmez. 3) Ya da esasen natüralist dünya görüşü kabul edildiği halde, hiçbir ilke tanımadan politik amaçlar için elverişli olan hangi araçlar, kurumlar, inançlar varsa bunları bu dünya görüşü doğrultusunda kullanıyor olmalısınız. Makale son iki zihniyet için teolojinin nasıl araçsallaştırılabildiğini ele almaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Teolojik Politika, Tanrı'nın ölümü, Evanjelizm, Yahudilik, ABD Dini

Abstract

This article will try to analyze an inconsistency of mentality and the background of its manifestations in politics. It will try to reveal the inconsistency and distortion of the use of belief in God and religion for political purposes to the detriment of the values represented by the concept of God. Nietzsche's "God is dead" is the best word that best identifies the state of religion and belief in God, which is positioned as a symbolic and pragmatic value in Western philosophy of life, both in theory and in practice. This being the case, especially in the USA, political discourses and policies, which include the belief in God and some religious references and which are closely related to the rest of the world, are essentially false, instrumental, self-interested and serve another purpose.

Otherwise, when we look at the results of US policies in Gaza in particular and in the Middle East, Africa and third world countries in general, how can one explain the political attitude and the human tragedy that has confronted the conscience of not only the Islamic world but the whole world in the last few years? Only three motivations can make this possible: 1) Either you have adopted a naturalistic worldview in which man's brutality towards man is seen as a real law of nature. 2) Either you have to claim that God wants it that way, and there is no stronger motivation than the idea that "God wants it that way". However, the concept of God itself is not consistent with this idea. 3) Or, even if you accept the essentially naturalistic worldview, you should be using whatever tools, institutions and beliefs are available for political purposes without recognizing

any principles, in line with this worldview. This article will try to address how theology can be instrumentalised for the latter two mentalities.

What does Nietzsche's word "God is dead" mean and what could be beyond what this word implies? As the title suggests, when we look at the practice of the world system led by the USA today, the fact that God has been brought back to be used against divine values means even more than "God is dead".

Theology is a human interpretation of the belief in God and religion. Regardless of the theology, is it possible to produce politics by referring to God and speaking in the name of God? The instrumentalisation of religion and God by politics is not new. It is an exploitation that religions have always faced. Examples of this exploitation can be seen in the history of almost all religions. What is new, however, that in spite of Nietzsche's statement "God is dead", religion has been brought back as a "political tool". In this article, it will be emphasized that this is a more serious situation than the saying 'God is dead'.

The title of US journalist Grace Hallsell's book *Forcing God's Hand* is a symbolic and striking expression of how theology is distorted. This expression is not used as a concept used by the Jewish faith and Christian evangelicals, but to express their way of thinking. What does it mean to believe in "chosen people" and "promised land" as Jewish theology claims, and does it legitimize everything? Is it possible to refer to God and to act from a belief such as 'this is what God wants'? Can the concept of God itself allow this?

By the expression 'theological politics' we mean here the instrumentalisation of theology for politics by putting theology at the service of politics, a characterization that we can call theologized politics. Therefore, politics is the main thing, and since it is a convenient tool, theology is used for purposes other than its own reason for being, even against of the goals of theology. Theology has been instrumentalised against of what the concept of God represents, precisely for the sake of what it is fighting for. All theologies that act on the principle of 'this is what God wants' are always open to exploitation. Today we are witnessing the most vile and cruel examples of the exploitation of theology.

In particular, the belief in "chosen people" and "promised land" is used as a political motivation and a tool for the legitimization of all kinds of inhumane policies. It does not seem possible to say that these beliefs have a theological basis as they are contrary to the concept of God and the essence of religion. Although the politicians and intellectuals who guide the society know how inconsistent these beliefs are, it can be said that they embrace them because they are extremely favorable for manipulating large masses of people.

Keywords: Philosophy of Religion, Theological Politics, Death of God, Evangelism, Judaism, Religion of USA

Giriş

Makale bir zihniyet tutarsızlığını ve politikadaki tezahürlerinin arkaplanını analiz etmeye çalışacaktır. Tanrı inancının ve dinin politik amaçlar için, Tanrı kavramının temsil ettiği değerler aleyhine kullanılması tutarsızlığını ve çarpıklığını ortaya koymaya çalışacaktır. Batı yaşam felsefesinde sembolik ve pragmatik bir değer olarak varlığı konumlandırılan din ve Tanrı inancının, hem teoride hem de pratikteki durumunu en iyi tespit eden söz, Nietzsche'nin "Tanrı öldü" sözüdür. Böyle olduğu halde özellikle ABD'de, içinde Tanrı inancının ve bir takım dini

referansların geçtiği ve dünyanın geri kalanını yakından ilgilendiren politik söylemler ve sergilenen politikalar esas olarak sahte, araçsal, çıkar amacı taşıyan veya başka amaçlara hizmet eden söylemler halini almaktadır.

Aksi halde, özellikle Gazze'de ve genel olarak Ortadoğu, Afrika ve üçüncü dünya ülkelerindeki ABD politikalarının sonuçlarına bakıldığında, sadece İslam dünyasının değil, son birkaç yıldır bütün dünyanın vicdanını karşısına alan politik tutum ve ortaya çıkan insanlık dramı nasıl açıklanabilir? Üç motivasyon ancak buna imkan verebilir: 1) Ya katıksız bir natüralist dünya görüşünü benimsemiş olmalısınız ki, burada insanın insana vahşice davranması tabiatın reel bir kuralı olarak görülür. 2) Ya Tanrı'nın böyle istediğini iddia etmelisiniz ki, "Tanrı böyle istiyor" fikrinden daha güçlü bir motivasyon olamaz. Oysa Tanrı kavramının bizzat kendisi bu fikirle tutarlılık arzetmez. 3) Ya da esasen natüralist dünya görüşü kabul edildiği halde, hiçbir ilke tanımadan politik amaçlar için elverişli olan hangi araçlar, kurumlar, inançlar varsa bunları bu dünya görüşü doğrultusunda kullanıyor olmalısınız. Makale son iki zihniyet için teolojinin nasıl araçsallaştırılabildiğini ele almaya çalışacaktır.

Acaba Nietzsche'nin "Tanrı öldü" sözü ne anlama gelmektedir ve bu sözün ifade ettiği durumun daha ötesi ne olabilir? Başlıktan da anlaşılacağı gibi bugün ABD'nin başını çektiği dünya sistemi pratiğine bakıldığında, tanrısal değerler aleyhine kullanılmak üzere Tanrı'nın geri getirilmiş olması, "Tanrı öldü" sözünün daha da ötesi anlamına gelmektedir.

Teoloji, Tanrı inancının ve dinin insani bir yorumudur. Hangi teoloji olursa olsun Tanrı'ya yaslanarak, Tanrı adına konuşarak politika üretmenin imkânı var mıdır? Politikanın dini ve Tanrı'yı araçsallaştırması yeni bir yol değildir. Dinlerin her zaman karşı karşıya olduğu bir istismardır. Bu istismarın neredeyse bütün dinlerin tarihine bakıldığında örnekleri görülebilir. Ancak yeni olan durum, Nietzsche'nin sadece kendi kişisel felsefesinin bir parçası olarak göremeyeceğimiz "Tanrı öldü" sözünün, reel karşılığı olmayan bir söz olmadığı ve Batı düşüncesinin ve dünya görüşünün durumunu tespit eden bir söz olduğu halde, din ve Tanrı'nın "politik araç" olarak geri getirilmiş olmasıdır. Makalede "Tanrı öldü" sözünden daha vahim olan durumun bu olduğu üzerinde durulacaktır.

ABD'li gazeteci Grace Hallsell'in "Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak" adlı kitabının başlığı, teolojinin nasıl çarpıtıldığını ortaya koyan sembolik ve çarpıcı bir ifadedir. Bu ifade, Yahudi inancının ve Hristiyan Evanjeliklerin kullandığı bir kavram olarak değil, onların düşünce biçimlerini ifade etmek için kullanılmıştır. Acaba Yahudi teolojisinin iddia ettiği gibi "seçilmişlik" ve "vaat edilmiş topraklar" inancı ne anlama gelmektedir ve her şeyi meşru hale getirir mi? Acaba Tanrı'ya referansta bulunarak "Tanrı böyle istiyor" gibi bir inançtan hareket etmenin imkânı var mıdır? Tanrı kavramının bizzat kendisi buna müsaade edebilir mi?

"Teolojik politika" ifadesiyle burada teolojinin politikanın hizmetine sokulması, teolojikleştirilmiş politika diyebileceğimiz bir niteleme ile teolojinin politika için araçsallaştırılmasını kastetmekteyiz. Dolayısıyla asıl olan politikadır ve elverişli bir araç olduğu için teolojinin kendi varlık sebebi dışındaki amaçlar için hatta teolojinin gayelerinin aleyhine kullanılması söz konusu edilmektedir.

1) "Tanrı Öldü" Sözü Ne Anlama Gelmektedir?

1900 yılında ölen Nietzsche'nin "Tanrı öldü" sözü sadece din hakkında değil, değerler alanı hakkında da söylenebilecek en son sözdür. Nietzsche bu sözünü kendince dünya tarihinde Tanrı, din ve değerlerle ilgili pratikte büyük bir kırılmanın yaşandığını veya yaşanacağını dile getirmiştir. Nietzsche'nin kendi cümlelerine bakalım:

"Deli adam 'Tanrı nerede?' diye bağırdı; 'Sana söyleyeceğim, Onu öldürdük, sen ve ben. Hepimiz onun katilleriyiz. Bunu nasıl yaptık? Bütün bir denizi nasıl içebildik? Bütün bir ufku silip attığımız bu süpürgeyi kim verdi bize? Bu dünyayı güneşinden söküp aldığımızda biz ne yapıyorduk? Şimdi o nereye gidiyor? Biz nereye gidiyoruz? Bütün güneşlerden uzağa nereye? Sürekli batmıyor muyuz? Geriye, yana, ileriye bütün yönlerde batmıyor muyuz? Hala bir yukarı ya da aşağı var mı ki? Sonsuz bir hiçliğe doğru sapmıyor muyuz? Boş uzayın nefesini hissetmiyor muyuz? Daha soğuk değil mi artık? Üzerimize sürekli bir gece kapanmıyor mu?"¹

Alıntıdan anlaşılacağı gibi, Tanrı'nın yokluğu ile birlikte, adeta kurulu sistemin dayandığı temeller ortadan kalkmış, kurulu olan bütün sistem çökmüş ve ortaya büyük bir boşluk çıkmıştır. Hem sosyolojik ve psikolojik hem de felsefi anlam taşıyan temel ortadan kalkınca, bütün bir yaşam felsefesini ilgilendiren bu temelin yerine ne koyulacaktır? Nihai soruların ve nihai amacın ne olduğunun cevabı olan Tanrı'nın yokluğunun doğurduğu boşluk nasıl ve neyle doldurulacaktır?

Tanrı öldü sözü insanı çıplak bir varlık haline getirmiştir. Artık Tanrı'ya inanmanın ne anlama geldiği ve inananın neye inandığının daha açık hale geldiği, O'nu reddetmenin neyi reddetmek olduğu çıplak bir gerçeklik olarak ortaya çıkmıştır.

Tanrı'ya inanıyorum ifadesi bütün yüksek değerlerin varlığını kabul ediyorum, gaye ediniyorum, kriter olarak kabul ediyorum, bu değerlerin gerçekliğine inanıyorum anlamına gelmektedir. Tanrı vardır demek, merhamet, adalet, fedakârlık, iyi, güzel, eşitlik, kardeşlik ve özgürlük gibi fizik dünyada karşılığı olmayan, bu yüzden de "dışsal" diyebileceğimiz değerlerin gerçek olduğuna inanmaktır. Tanrı vardır demek, ben fizyolojik veya materyal bir varlıktan ibaret değilim demektir. Dolayısıyla sadece varlığın kaynağını, kökenini, sebebini açıklayan bir İlke veya zatiyeti olan bir Varlığı kabul etmek değil, bizzat insanın yaşam felsefesini belirleyen bir takım prensipleri kabul etmektir.

Tanrı'nın ölümü bütün değerlerin ölümü anlamına gelmektedir. Tanrı, sadece Varlık hakkındaki nihai/büyük soruların cevabı olmakla kalmaz aynı zamanda, ahlaki, felsefi ve estetik bütün değerlerin de temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Tanrı'nın ölümü demek bütün metafizik değerlerin ölümü demektir. Ancak Nietzsche'nin ifadesiyle "nesnelere değer biçen, yani değerlendiren" değer koyan bir varlık olarak insan değersiz yapamayacağına göre, yaşam felsefesini bütünüyle kendi çabasıyla yeniden kurgulaması ve düzenlemesi gerekecektir. İnsan, tanrısal değerler olmasa bile başka değerlere zorunlu olarak gereksinim duymaktadır. Nitekim modern dönemde tanrısal değerlerin yerine başkalarının koyulması uzun sürmemiştir. Nietzsche sonrası dünyada "natüralizm" bu boşluğu doldurmak için en uygun sistem olarak fiilen yerini almıştır.

Modern Batı dünya görüşünün temellerini analiz eden Charles Taylor, Seküler Çağ adlı kitabında tanrısal değerlerden boşalan yere refah, güç, akıl, karşılıklı çıkar, yarar, iktisat ve özgürlük ilkelerinin/değerlerinin koyulduğunu belirtmektedir.² Taylor'dan hareketle diyebiliriz ki, modern dönemin başlangıcında felsefi temelleri atılan bu ilkeler sayesinde Tanrı'dan ve Tanrı adına güç alanı oluşturmuş olan kurumlardan kurtularak rahata ermek, Tanrı yükünden kurtulmuş olmak gerçekleşecektir. Nietzsche'nin "Tanrı öldü" sözü bu durumu özetlemiştir. Ancak durum bu kadar basit ve açık-seçik değildir. Taylor Batılı insanın en büyük korkusunun Tanrı'nın "geri gelmesi" olduğuna işaret etse de, hâlihazırdaki "tanrısız" yaşam felsefesinin

¹ Friedrich Nietzsche, *The Gay Science* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), Bölüm 125.

² Charles Taylor, *Seküler Çağ*, çev. D. Körpe (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017), 671.

devamını sağlamak ve desteklemek için Tanrı'nın geri gelmesine ihtiyaç duyulmuştur. Ama bu kez politik amaçlar için geri getirilmiştir.

Modern sonrası dönemde Tanrı'nın ölümünden veya öyle farz edilmesinden daha vahim olan durum, Tanrı'nın temsil ettiği değerler aleyhine Tanrı'nın veya dinin araçsallaştırılıyor olmasıdır. Örneğin bugün Musa'nın veya İsa'nın öğretisi ve dini, onların kastettiği ve amaçladığı ilkelerin aleyhinde kullanılmaktadır. Tanrı ölmüştür ama hâlihazırdaki dünya sistemini politik sebeplerle desteklemek ve yürütülmesini kolaylaştırmak için din ve teoloji çok elverişli görülmektedir. İşte, "Tanrı'yı kıyamete zorlamak" ifadesiyle yeni fakat sahte bir Tanrı-insan ilişkisi bambaşka bir biçimde yeniden tarif edilir hale gelmiş ve burada artık esas failin Tanrı değil insan olduğu ima edilmektedir.

7 Ekim 2023'ten, bu makalenin yazımının sona erdiği Mart 2025 tarihler arasında geçen bir buçuk yıllık sürede Gazze'de çoğunluğu çocuklar ve kadınlar olmak üzere 61 binden fazla insan ABD'nin kayıtsız şartsız desteklediği İsrail politikaları sebebiyle öldürülmüştü. Şehirler yerle bir edilmiş, insanlar yurtlarından çıkarılmış, açlık, susuzluk ve hastalıkla karşı karşıya kalmışlardı. Son olarak ABD başkanı D. Trump'ın akıl almaz "plan"ı ile onları vatansızlaştıracak olan Gazze'yi boşaltma "teklif"ine muhatap olmuşlardır.

ABD'nin bu politikası yeni değildi. Dünya tarihinde bir dönüm noktası sayılabilecek atom bombalarının Japonya'ya atılarak kitlesel ölümlere yol açılması; Vietnam'da binlerce ton bomba ve kimyasal zehir kullanılarak milyonlarca insanın ölmesi veya göçmen durumuna düşmesi; Irak, Afganistan ve en son olarak Suriye'de milyonlarca insanın ölmesi ve yurtlarını terk etmesine sebep olan hep bu politikanın sonuçlarıydı. Venezuela, Latin Amerika, Libya ve Panama'nın gördüğü politik baskıları, iktisadi sömürgeleştirmeyi ve ABD'nin kendi topraklarında yerlilere ve Afrika kökenli siyahlılara yönelik kuruluşundan beri uyguladığı politikaları da anmak gerekir.

Bir örnek de ABD'nin kayıtsız şartsız desteğini alan, 1947'de İngilizlerin desteğiyle kurulan teokratik İsrail devletinin uygulamalarından verebiliriz. Daha sonra başbakanlık yapmış olan Menahem Begin, 1948'de Deyr köyüne yapılan saldırıda 254 kişinin katledilmesini gerçekleştirenlerden birisi idi ve 1978'de dönemin Mısır devlet başkanı Enver Sedat'la birlikte Nobel ödülü almıştı.

Örneklere geçen tablonun siyasi bir mesele olduğu iddia edilerek, tarihin, siyasetin ve savaşın doğası gereği bunlar olmuştur diye düşünülebilir. Ama durum hiç de öyle değildir. Hem ABD'nin hem de İsrail'in yarattığı bütün bu tablolar aynı zamanda dini referanslarla gerçekleşmiştir. Bu makalenin esas konusu da bu politikaların dini referanslara dayanılarak uygulanıyor olmasındaki tutarsızlık, çarpıklık ve istismara dikkat çekmektir.

Bu gayri insani durum nasıl olabilmektedir? Birkaç zihniyetten bahsedebiliriz: 1) Ya, iyi, merhamet, adalet, fedakârlık, kardeşlik, eşitlik ve özgürlük gibi bütün değerlerin gerçek olmadığına inanıp, tek gerçekliğin doğal seçim ve gücünün ayakta kalması prensibini kabul eden Darwinci natüralist düşünceyle mümkün olabilir. Bu dünya görüşü açısından, yapılan bütün insanlık dışı işler "doğal"dır. 2) Ya da bütün bu insanlık dışı işleri Tanrı'nın emrettiği inancı ile mümkün olabilir. Bu durumda acaba nasıl bir tanrı tasavvuru buna izin verebilir sorusunu ve teolojinin bizzat kendisini analiz etmek gerekir. 3) Daha da kötü olan ihtimal, Darwinci natüralist bir metafizik kabul edildiği halde, Tanrı, din ve diğer yüksek değerlerin bu doğal seçim ve güçlü olanın ayakta kalması ilkesinin sonucu olan bir politika için kullanılmasıdır.

Kimi sosyolog ve felsefeciler sekülerleşmeyle birlikte dinsellikten tamamen uzak, dünya dışına yer vermeyen dini kurum ve sembollerin bütün kültürel alanlardan çıkarılması şeklinde bir

sekülerleşmeden yani büyüden arındırmadan bahsetmiş olsalar da, en azından hâkim dünya sisteminde durumun böyle olmadığı görülmektedir. Dinilik vasfı tamamen ortadan kaybolmamış sadece amacı değişmiştir.

Hâkim dünya sisteminin gerisinde yatan felsefenin, metafiziğin ve yaşam felsefesinin temellerini anlamak açısından, sistem eleştirisi yapan Immanuel Wallerstein'ın Batı üniversite yapısında yaşanan değişime dair anlattıkları örnek olarak verilebilir. Wallerstein'a göre, 19. Yüzyıla kadar en azından batı üniversiteleri dört temel disiplin üzerine kuruluydu. Bunlar Felsefe, Tıp, Hukuk ve İlahiyat alanlarıydı. Bu yüzyıldan sonra büyük bir değişim yaşandı ve İktisat, Sosyoloji, Siyaset ve bunlara ilaveten Tarih, Antropoloji ve Oryantalizm olmak üzere altı disiplin üniversitelerin temelini oluşturdu.³ Burada dikkat çeken husus, felsefe ve ilahiyatın yerine iktisat, sosyoloji ve siyasetin geçmesidir. Antropoloji ve oryantalizmin ise özel bir gerekçesi vardır. Bu ciddi bir dönüşümdür, burada iktisat belirleyici olmuştur. Artık felsefenin ve ilahiyatın ne söylediğinin bir önemi kalmamıştır. Bu değişim, modern dönemin ruhunu anlamak açısından iyi bir örnektir.

Hâlihazırdaki dünya sistemine dair bu kısa arkaplan analizine bugün Gazze'de yaşananları ve ABD ve İsrail'in neden ve nasıl böyle davranabildiğini anlamak açısından yer verilmiştir. Taylor ve Wallerstein'dan yaptığımız alıntılardan da anlaşılacağı üzere, dünya sisteminin felsefi temellerinde herhangi bir teolojik, ahlaki, aşkın ve değer barındıran unsura yer verilmemiştir. Bununla birlikte hem ABD'nin hem de İsrail'in politik söylemlerine bakıldığında güya teolojik gerekçelerinin olduğunu hem kendi vatandaşlarına hem de bütün dünya kamuoyuna sunmaktadırlar. Burada kısaca önce Yahudiliğin ve Siyonizmin, ardından ABD'deki Hristiyan Evanjelizminin genel karakteri hakkında bir resim çizilmeye çalışılacak ve felsefi değerlendirmesi yapılacaktır. Ana sorumuz acaba politikalarının teolojik temelleri olduğunu söyleyen Yahudi teolojisi ve Hristiyan Evanjelizminin, bugün bu iki devletin politikalarının temelini oluşturması gerçekçi midir?

2) İsrail ve Yahudilik

"Seçilmişlik" inancı Yahudi teolojisinin temel inançlarından biridir. Buradaki seçilmişlik tanrısal sayıldığı, yani teolojik bir temele dayandırıldığı için dikkat çekicidir. Sosyolojik, siyasal veya ideolojik olarak bir ırkın seçilmiş olduklarını düşünmelerinin ötesinde bu seçilmişliği Tanrı'ya dayandırarak desteklemeleri önemlidir. Bugün İsrail nüfusunun %67'si kendilerinin seçilmiş olduklarına inanmakta, %20'si ise Tanrı'ya inanmadığını beyan etmektedir.

Seçilmişlik inancı nedeniyle her davranış biçimi, her politika, Tanrı adına yapıldığı için sınır tanımayacaktır. Örneğin faiz ve ticaret işlerinde Yahudi olmayanlara karşı tutumla, Yahudi olanlara karşı tutumun farklı olmasının meşru bir teolojik temeli söz konusu olabilecektir. Başkalarından tefecilik derecesinde faiz alınabilecek, başkaları aldatılabilecek, başkalarının malları çalınabilecektir. Dahası seçilmişlik inancı sayesinde "kadın, erkek, çoluk, çocuk, öküz, koyun, deve, eşek hepsini öldür" (I. Samuel 15:3) ifadesinin uygulamasında hiçbir sakınca olmayacaktır. "Kadın, erkek, genç yaşlı, küçük ve büyük baş hayvanlardan eşeklere dek, kentte ne kadar canlı varsa hepsini kılıçtan geçirip yok etmek" (Yeşu 6:21) meşru olabilecektir. Yahudi köktencililiğinin kurucu babalarından (Rabbi) kimi isimlere göre, "bir Yahudi'nin ruhu ile Yahudi olmayan kişinin ruhu arasındaki fark çok büyüktür ve bir insan ile sığırın ruhu arasındaki farktan

³ Immanuel Wallerstein, *Sosyal Bilimleri Düşünmemek*, çev. Taylan Doğan (İstanbul: Bgst Yayınları, 2013), 28-30.

daha derindir." Onlar dünyanın sadece Yahudiler için yaratıldığını düşünmektedirler.⁴ Bir Yahudilik taraftarı olan P. Johnson'a göre, Yahudiler Yahudi olmayanlara ışık tutmak için var olduklarına inanıyorlardı. Johnson şöyle devam ediyor: "Yahudiler olmadan, dünya çok boş bir yer olacaktı. Yahudiler bize, bilinmeyen rasyonelleştirmeyi öğrettiler... [Eski Yahudiler] Yahudi toplumunun bütün insanlığa yönelik bir pilot proje olduğunu her zaman biliyorlardı."⁵

Seçilmişlik inancının yol açtığı başka bir ayrıcalık ise, Tanrı'nın sadece Yahudilerle "ahit"leştiği sadece onlarla anlaşma yaptığı inancıdır. Buna göre, emirlere uydukları takdirde her bela, felaket ve olumsuzluklardan korunacakları yolunda bir ahitleşmeden bahsedilmektedir. Seçilmişlik, aynı zamanda hem Tanrı'nın Yahudileri sevmesi, hem de Tevrat'ı sadece onların alıp kabul etmesi ve onların sahip olması anlamındadır.⁶

Yahudi teolojisinin temel inançlarından birisi de "vaat edilmiş topraklar" inancıdır. Vaat edilmiş topraklar, kutsal topraklara dönüp ihtişama kavuşma olup tanrının değişmez vaadi olarak kabul edilir. Buna göre yeryüzünün merkezi Kudüs ve Siyon dağı sayılır, diğer topraklar ise putperestlerin yeridir.⁷ Tamamen politik gerekçelere sahip olan vaat edilmiş topraklar inancı Garaudy'ye göre, fethedilmiş toprakların vaat edilmiş toprak haline dönüştürülmesidir.⁸ Dolayısıyla politik bir mesele teolojik ve tanrısal bir mesele haline getirilmiştir.

"Mesihçilik" de önemli inançlardan birisidir. Ahiret inancından daha güçlü olan Mesih inancına göre, Mesih'in gelip Filistin topraklarındaki ihtişama yeniden kavuşturacağı kabul edilir. E. Fromm'un aktarımıyla Yahudi ilahiyatçı İbn Meymun bu durumu şöyle tarif ediyor: "Peygamberler ve bilgiler, özlemle Mesih'in gelmesini beklemekteydiler. Mesih'in gelişi ile açılacak Mesih çağında İsrail'in dünyaya egemen olacağına ve putları yok edeceğine veya tüm ulusların İsrail'i yücelteceğine ya da halkın yiyip içip, bu olayı kutlayacağına inanıyorlardı."⁹

Seçilmişlik, vaat edilmiş topraklar, ahitleşme ve mesihçilik, Yahudilerin kendilerini ayrıcalıklı bir ırk olduklarına inanmaları anlamına gelen temel inançlardır. Yahudi teolojisi seçilmişlik inancını gerekçelendirmeye çalışsa da bu inancın dini temelini olmadığı anlaşılmaktadır. Yahudilik başlangıçta milli bir karakter taşımıyordu, burada bahsedilen seçilmişlik ilahi teklife uymanın karşılığında Allah katında itibar idi. Seçilmişlik fikri (tıpkı Mesih inancı gibi) Babil sürgünü sonrası ortaya çıkmıştır.¹⁰ Hem sonradan ilave edilen inançlar hem de dini metinleri literalist anlama sebebiyle Yahudi teolojisi bir ayrıcalığı doktrin haline getirecek şekilde biçimlenmiş görünüyor. Bununla birlikte ortaya çıkan bu teolojinin politik amaçlara hizmet etmesi için de son derece elverişli olduğu anlaşılmaktadır.

Ne ilginçtir ki, Yahudi teolojisindeki ilkelerin belli başlıları şekil değiştirmiş ve modernize edilmiş olarak Hristiyan Evanjelizmde de yer almaktadır.

⁴ Israel Shakkak – Norton Mevinsky, *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*, Çev. Ahmet Emin Dağ (İstanbul: Anka Yayınları, 2002), 11-13.

⁵ Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, çev. Filiz Orman (İstanbul: Pozitif Yayınları, t.y.), 671-673

⁶ Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2012), 122.

⁷ Gürkan, *Yahudilik*, 123, 127.

⁸ Roger Garaudy, *İsrail Mitleri ve Terör*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Pınar Yayınları, 2005), 11.

⁹ Erich Fromm, *Sahip Olmak ya da Olmak*, çev. Aydın Arıtan (İstanbul: Say Yayınları, 7. baskı, 2019), 195.

¹⁰ Mehmet Katar, "İsrail Kavminin Seçilmişliği Üzerine Bir Araştırma", *İslami Araştırmalar* 20/2 (2007), 174-175.

3) ABD, Evanjelizm Ve Hristiyan Fundamentalizmi

Bugünkü ABD'nin fikri temellerinin atılmasını sağlayanlar Püritenler olmuştur.¹¹ ABD'nin ana çizgisini belirleyen kurumlardan Harvard Üniversitesi püriten ilahiyatı öğretmek amacıyla Püritenler tarafından kurulmuştur. Püritenliğin dolaylı olarak kapitalizmi desteklediği, zira Luther'e kadar uzanan "çalışma" fikrinin bu sonucu doğurduğu ifade edilmektedir. Bu dünyada varlıklı ve itibarlı olanların öte dünyada da kurtuluşa ereceği inancı M. Weber'e göre, sömürünün küresel hale gelmesinde de etkili olmuştur.¹²

İngiltere'den kaçan Püritenlerin kökenini oluşturduğu Evanjeliklerin ve bugünkü fundamentalistlerin bazı dini sembolleri Yahudilikten esinlendiği anlaşılmaktadır. Mısır yerine Avrupa, Kızıldeniz yerine Okyanus, İsrail yerine Amerika geçmiştir. Başka bir ifadeyle İngiltere Kralı I. James Firavun, Amerika vaat edilmiş topraklar, Atlantik Kızıl Deniz yerine geçmiş;¹³ Amerikan halkı ise seçilmiş halk olarak görülmüştür.

Püritenlere göre "Açık Kader" Amerika'nın seçilmişlik kaderidir. Bu yüzden oradaki yerlilerden veya "ilkeller"den toprakların kurtarılması ve bu toprakların kalkındırılması gerekir. Açık kader, Amerikan rüyası ve Tanrı'nın krallığı Püriten idealler arasında sayılmaktadır. Dinileştirilmiş kavramlar olarak bunlara özgürlük rüyası, zenginlik rüyası, eşitlik rüyası, demokrasi rüyası da eklenebilir.¹⁴

ABD'de dini bir söylem olarak açık kader inancı ve ABD topraklarının vaat edilmiş topraklar olarak kabul edilmesi ABD'nin genişleme siyasetine yansımıştır. Çünkü açık kader inancı, kendilerini önceden belirlenmiş kurtarıcı millet olarak görmelerini sağlamıştır. Seçkin ülke, seçkin halk ve dünya toplumlarını dizayn etme göreviyle kendilerini sorumlu addederler.

Yahudi teolojisinin politik açıdan son derece elverişli olan ilkeleri, Evanjeliklerle onlar arasında bir yakınlığı da sağlamış görünüyor. Nitekim Amerikalı papaz ve Profesör J. Falwell bu durumu dile getirmektedir: "Tanrı'nın Amerika'ya merhametli davranmış olmasının yegâne nedeninin Amerika'nın Yahudiye merhametli davranması"dır.¹⁵ Tanrı'nın bazı insanlara mülk ve zenginlik verdiği, bazı insanların yönetim için, diğerlerinin de hizmet için yaratıldığına inanılıyordu.¹⁶

ABD'nin kuruluş ilkeleri arasında üç unsurdan bahsedilebilir: Baskıdan kaçarak yeni bir yurt edinmek, Tanrı'nın seçtiği ve özel görev verdiği insanlar olmak, yeni kurulan düzeni dünyaya taşımak.¹⁷ Bu vaat edilmiş ülke "Yeni İsrail"dir. Eski başkanlardan R. Reagan sıkça şu ifadeyi kullanmıştır: "Tepede Parlayan Şehir". Bu bir püriten metafordur. Kendilerini ilahi takdirin araçları, seçilmiş kişiler olarak görmüşlerdir. 1630 yılında ABD'ye göç eden vaiz John Winthrop önemli bir hatipti ve vaazlarında İncil'den aldığı "Tepenin Üstündeki Şehir" ifadesinde ABD'den bahsetmektedir. John vaazlarında Musa'ya sık sık atıfta bulunur ve benzetme yapar. Yahudi teolojisinden alınan diğer bir sembol de "ahitleşme"dir. Bir grup Püriten 1620'de Massachusetts

¹¹ Murat Toman, "Amerikan Siyasi Düşüncesinin İdeolojik Kökeni: Püritenizm'in Amerikan Devrimi'ne Etkisi", *History Studies* 11/6 (2019), 2179.

¹² Ali İsmail Güngör, "Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri", *Dini Araştırmalar* 7/21 (2005), 16.

¹³ Toman, "Amerikan Siyasi Düşüncesi", 2174.

¹⁴ İsmail Öğretir, "Püritanizm ve Dini/Ahlaki Yozlaşma", *İlahiyat Akademi Dergisi* 3 (2016), 119.

¹⁵ Grace Hallsell, *Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak*, çev. M. Acar – H. Özmen (Ankara: Kim Yayınları, 2003), 122.

¹⁶ Güngör, "Hristiyanlıkta Püriten Anlayış", 15.

¹⁷ İmge Orcun, *Amerika Birleşik Devletleri'nde Kilise ve Devlet Ayrılığının Tarihi Kökleri ve Felsefi Temelleri* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 74.

Körfezine ulaştıklarında bir sözleşme imzalamışlardır, bu, karşı tarafta imzalayanın Tanrı olduğu ilahi bir sözleşme sayılmaktadır.¹⁸ Böylece ABD'ye ilahi bir kimlik biçilmiştir.

Evanjelistlerle İsrail arasındaki yakınlaşma teolojik bir yakınlaşma gibi görünse de sonuçları dikkate alındığında bunun politik bir planlama olduğu söylenebilir. Ama bu politik amacın teolojiyle desteklenmesi kendi halkları açısından son derece etkili sonuçlar sağlamakta, kamuoyu oluşturmada faydalı olmaktadır. Teoloji politikanın hizmetindedir. Evanjelistler, İsrail'i desteklemenin Tanrı'nın arzusu olduğunu düşünmektedir. Hristiyan din adamları Yahudi devletini özellikle desteklemektedir.¹⁹

ABD siyasetinin en tepesinde yer alan kimi başkanların ve politikacıların politik amaçlar için teolojiyi nasıl kullandıklarına, seçilmişliğe, vaat edilmiş topraklara, ayrıcalıklı olduklarına ve ABD'nin tanrının onayladığı ülke olduğuna inandıklarına dair şu örnekler sıralanabilir:

ABD eski içişleri bakanı J. Watt: "Bilmiyorum, İsa efendimizin dönüşünden önce, kaç nesil daha beklememiz gerekiyor."

ABD eski başkanı R. Reagan: "Armagedon'u yaşayacak nesil biz olabiliriz."

ABD eski başkanı J. Carter: "1948 İsrail'in kurulması, İncil kehanetinin gerçekleşmesidir yahut özü bu olaydır."

ABD eski başkanı D. D. Eisenhower, "İsrail her ne yaparsa Tanrı onu onaylar ve Amerika da onaylamak zorundadır."²⁰

ABD'nin şimdiki başkanı D. Trump, yeni göreve başladığında paylaştığı videoda, Tanrı bu gezegeni iyileştirmek için beni seçti" demiştir. Trump'un bu cümlesinin altı boş değildir, genel bir kabul olarak ABD kamuoyunda "Tanrı, tarihi sona erdirecek savaşa girmemizi istiyor" iddiası, ABD'nin yaptıklarının "Tanrı'nın bilerek yaptığı bir iş" olduğu iddiası yaygın bir kabuldür.

ABD politikacılarının teolojik konulara gerçekten inanıp inanmadıkları bir yana, onları vaazlarıyla, kitaplarıyla, milyonlara ulaşan TV programlarıyla destekleyen ve politikacıların işine yarayacak şekilde teoloji geliştiren vaizler, ilahiyatçılar ve dini kurumlar hiç de az değildir.

Hristiyan fundamentalizmi olarak adlandırabileceğimiz dispensasyonalist teoloji 19. Yüzyıl sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu anlayışa göre, dünya İsa dönünceye kadar giderek kötüleşecektir. Yahudilerin Filistin'e dönüşü bu süreci hızlandıracaktır. İngiliz dışişleri bakanı Arthur Balfour'un çabalarının gerisinde bu teolojinin yattığı ve etkilediği belirtilir. Dispensasyonalistler, "Tanrı'nın zihninden geçeni bildikleri ön kabulüne dayalı bir kesinlik fikrine sahiptirler."²¹ Bugün ABD'de Evanjelist dispensasyonalistlerin kitapları 50 milyondan fazla satmıştır. Yine ABD'de üniversite mezunlarının %50'si İsa'nın tekrar döneceğine inanmaktadır. ABD'de ezici çoğunluğu dispensasyonalist olan yaklaşık 80 bin fundamentalist papaz yüzlerce radyo ve televizyonda programlar yapmaktadır.²² Dispensasyonalistler, İsa'nın ikinci gelişinin ortaya çıkmasında 7 evreye inanırlar: Yahudilerin Filistin'e dönmesi, Büyük İsrail'in kurulması, Dünyaya İncil'in vaaz edilmesi, 7 yıl süren kaos (Deccal), İsa Mesih'in ikinci gelişi, Armagedon savaşı, Kıyametin kopması ve cennete gidiş.

¹⁸ Toman, "Amerikan Siyasi Düşüncesi", 2161-2162.

¹⁹ John J. Mearsheimer – Stephen M. Walt, *İsrail Lobisi ve Amerikan Politikası*, çev. Hasan Kösebalaban (İstanbul: Küre Yayınları, 2009), 128, 159.

²⁰ Halsell, *Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak*, 33, 76, 109-127.

²¹ Mearsheimer, *İsrail Lobisi*, 139, 159.

²² Halsell, *Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak*, 52, 64.

4) Teolojik Tutarsızlıklar

Yahudi teolojisinin ve Evanjelik teolojinin politik söylemler açısından genel karakterini kısaca vermeye çalıştık. Teolojinin kendi varlık sebebi ve gayeleri için değil de, politik amaçlara hizmeti için kullanılmasının bariz bir örneğiyle karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Ancak eğer dinin ve Tanrı inancının bizzat varlık sebebi ya da neleri temsil ettikleri açısından bakılırsa ve literalist bir kutsal kitap okuması terkedilirse hem Yahudi teolojisinde hem de Evanjelik teolojide ölümcül hatalar yapıldığını görmekteyiz. Politika söz konusu olduğu için burada gerçekten bir teoloji hatası mı vardır, yoksa bu içerikte bir teoloji politika için son derece elverişli olduğu için mi kabul edilmektedir, bu soruların cevaplanması gerekmektedir.

Tarihi, Tanrı perspektifinden, Tanrı'nın gözüyle görüyormuş gibi yorumlama hakkımız yoktur. Klasik metafiziğe ve teolojilere yöneltilen bu temel eleştiri artık politikanın aracı olarak kullanılan teolojikleştirilmiş politikalar için yapılacaktır. Söz konusu olan teoloji midir, yoksa politika mıdır? Bütün bu yapılanlar teoloji adına mı yapılmaktadır, politika adına mı?

Hallsell'in "Tanrı'yı kıyamete zorlamak" ifadesi hem Yahudi teolojisinin hem de Evanjeliklerin Tanrı tasavvurunu en uygun şekilde özetlemektedir. Daha önce belirtildiği gibi bu ifade, adı geçen iki teoloji tarafından dile getirilmemiş olsa da, yukarıda kısaca genel çizgileri verilen bu teolojileri betimlemek açısından uygun görünmektedir.

Tanrı tarafından seçilmiş olduklarına, Tanrı'yla özel ve ayrıcalıklı bir ahitleşmede bulunduklarına, Tanrı'nın kendilerine topraklar vaat ettiğine inanan Yahudi ve Hristiyan teolojisinin müntesipleri açısından bakıldığında "Tanrı'yı kıyamete zorlamak" neden olmasın! Seçilmiş olduğu için Tanrı'yla özel bir ilişki söz konusu edilmektedir, dolayısıyla Tanrı zorlanabilir! Dinin, kutsal metinlerin ve Tanrı-insan ilişkisinin, fundamentalist ve literalist anlaşılmasının ve yorumlanmasının en sık örneklerinden birisi budur. Tanrı adına konuşmak, Tanrı katından konuşmak veya Tanrı'nın gözüyle görme hevesi her zaman söz konusu olmuştur. Esasında dinin ve Tanrı inancının değil ama onların yorumu ve anlaşılması olan teolojinin en büyük sorunlarından birisi bu olmuştur. Başka bir alandan bilim dünyasından bir örnekle konuyu daha da somutlaştırabiliriz. Meşhur iki fizikçi N. Bohr ve A. Einstein, kuantum alanındaki atom-altı parçacıkların prensipleri konusunu tartışırken N. Bohr teorik olarak "belirsizlik" ilkesini savunmaktaydı, Einstein ise belirsizliğin getireceği kesinsizliğe ve kontrol edilemezliğe bilimsel açıdan tahammül edemediği için, ne zaman tartışmalar her defasında "Tanrı zar atmaz" diyerek Bohr'a itiraz ediyordu. Tanrı'yı da dâhil ederek kendi teorisinin haklılığını göstermeye çalışan Einstein'ın "Tanrı zar atmaz" itirazına tahammül edemeyen Bohr "Tanrı'nın ne yapması gerektiğini söylemeyi kes" diyerek tartışmaya son noktayı koymuştu. Tanrı'nın ne yapması gerektiğini söyleme cüreti politik söylemler için uygun bir teolojik dil olmuştur.

Yahudi teolojisindeki seçilmişlik fikrinde, tarihin Yahudi ırkının etrafında döndüğü, tarihin amacının onların kurtarılması ve yüceltilmesi olduğu iddiası vardır. Başka bir ifadeyle tarihin, tanrı tarafından bir ırkın tarihi gibi kurgulandığı iddiası vardır. Burada soru şudur: Bu inancın tanrıya dayandırılması mümkün müdür? Bu teolojik değil felsefi bir sorudur.

Ayrıcalık arzusu bütün kültürlerde ve dinlerde var görünüyor. Almanlar seçilmiş olduğunu düşündüler, İngilizler, Avrupalılar, Amerikalılar ve bazen de ideolojiler seçilmiş olduklarını düşünmüşlerdir. Ama bir tek Afrikalılar belki de hiç düşünmediler. Bireyler ve toplumlar seçilmişlik fikrinin esrarengizliğinden ayrıcalıklı olmaktan hep hoşlanmışlardır. Ayrıcalıklı olma fikrinin tanrısal bir temele dayandırılmış şeklinden daha güçlüsü olamazdı!

Seçilmişlik inancı, yapacaklarınızı meşru kılmanın ve motivasyon elde etmenin iyi bir yoludur. Kimi Avrupalı entelektüeller de güya bilimsel yollarla seçilmişlikten bahsetmişlerdir. Ama seçilmişliğin en garantisi Tanrı tarafından seçilmiş olmaktır. Tanrı'nın seçtiğine inanmak seçilmişlik fikrinin en kuvvetlisidir. Yapacaklarınızı hem tanrıya dayandırıyor, hem de tanrı öyle istiyor iddiasıyla yapmış olacaksınız. Dolayısıyla işlenen bütün insanlık suçları karşısında suçluluk hissetmenize gerek kalmayacaktır.

Seçilmişlik inancını savunmak için dayanaklar olmalıydı, antropoloji ve oryantalizm bu iş için kullanılmıştır. Bu iki bilim dalı Avrupalılar dışındaki toplumları sözde bilimsel yollarla araştırmış ve onların "ikincil"liğini ortaya koymaya çalışmıştır. Kızılderilileri, Afrikalıları, Avustralya yerlilerini, sarı ırkı, doğuluyu ikincil bir insan türü olarak tanımladığınız zaman, ya onlara medeniyet ve özgürlük götüreceksiniz ve aydınlatacaktınız, ya da kabul etmezlerse yok olmalarının bir sakıncası yoktu. Dolayısıyla vicdan azabı çekmenize de gerek yoktu.

Tanrı katından veya Tanrı adına konuşma cüreti bir yana "Tanrı'yı kıyamete zorlamak" veya "Tanrı zar atmaz" iddiasında bulunmak teolojik açıdan da ciddi sorunlar barındırmaktadır. Yukarıda yer verilen seçilmişlik, ahitleşme ve vaat edilmiş topraklar ilkeleri bizzat Tanrı kavramı açısından uygun ve tutarlı değildir. Tanrı kavramının temsil ettiği yüksek değerlere bakıldığında, adalet, eşitlik, özgürlük, kardeşlik ve merhamet gibi değerler Tanrı'ya inanmanın temsil ettiği temel değerlerdir. Tanrı iyidir, güzeldir, yücedir, adildir, merhametlidir, mükemmeldir, samettir, sevendir, mutlaktır, kollayıp gözetendir... Tanrı kavramının taşıdığı diğer sıfatlar ve anlamlar da sayılabilir. Bu durumda seçilmişlik, ahitleşme ve vaat edilmiş topraklar gibi ilkeler ya yorumlanmak zorundadır, ya da özü itibarıyla hiçbir dinde, Tanrı kavramının mahiyetine aykırı düşen böyleleri ilkeler var olamaz.

Nitekim Holokost'tan sonra bazı Yahudi ilahiyatçılar geleneksel Tanrı inancının iptal olduğunu düşünerek, seçilmişlik fikrinden vazgeçmişlerdir. Seçilmişlik fikri o kadar güçlüydü ki, Yahudiler Holokost'un ilahi bir ceza, günahlardan dolayı ceza olduğunu düşündüler. Ama çoğu Yahudi teolog ve felsefeci cezalandırıcı açıklamayı kabul etmemekte²³ ve yeni bir teolojinin gerekliliğinden bahsetmektedirler. Bu yüzden olmalı ki, Yahudi aydınlanmasıyla birlikte seçilmişlik doktrini "Tanrı tarafından seçilen" yerine "Tanrı'yı seçen" kavim olarak yorumlanmıştır. Bazı Yahudi düşünürler seçilmişlik inancını reddetmişlerdir.²⁴ Garaudy'ye göre, seçilmişlik inancı siyasidir. Seçilmişlik inancı ile Allah'ın iradesine boyun eğen bütün halklara seslenildiği halde Yahudiler tarafından kendilerinin imtiyazlı olduğu şeklinde sunulmuştur.²⁵

Garaudy'nin değerlendirmelerinden anlaşılan odur ki, teolojinin araçsallaşması ile ilgili problemlerden birisi de literalizm sorunudur. Teolojinin politikaya araç edilmesinde bazen literalizm bazen de yorumlama yoluna gidilmektedir. Burada bir ilke yoktur, politika için hangisi yol uygunsa o tercih edilmektedir. Örneğin İbn Meymun bir yandan Tanrı hakkında doğrudan hiçbir yargıda bulunulamayacağı anlamına gelen negatif teolojinin önde gelen isimlerinden biri olarak düşünce tarihinde yer etmişken, bir yandan da yukarıda da ifade edildiği gibi Mesihçilik konusunda yorumlama yoluna gitmediği anlaşılmaktadır. Oysa kendisinin ateist olduğunu beyan eden Yahudi kökenli E. Fromm, Tevrat'ın başta tanrı kavramı olmak üzere sembolik okunması gerektiğini belirtir. Fromm, Eski Ahid'in ana temalarından birinin tüm insanlığın özgürlüğe

²³ Muhsin Akbaş, "Holocaust Problemi ve Tanrı: Teolojik ve Felsefi Cevaplar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/1 (2003), 174-176.

²⁴ Gürkan, *Yahudilik*, 125.

²⁵ Garaudy, *İsrail Mitleri ve Terör*, 11.

kavuşturulması olduğunu söyler. Eski Ahid'in değişik zamanlarda yaşamış çok farklı kişiler tarafından yazıldığını Tanrı'nın kelamı olmadığını belirtir.²⁶

Din, teoloji, felsefe ve politika arasındaki ilişkilere dair Fârâbî'nin bin yıl önceki analizleri hala geçerliliğini korumaktadır. Yahudi teolojisinin ve Evanjelik teolojinin mahiyetini ve teolojiyi araçsallaştıran politikanın arkasında yatan metafiziği anlamak açısından Fârâbî'nin modelinin son derece isabetli olduğunu düşünerek kısaca bu modele yer vermek istiyoruz.

5) Fârâbî'nin Analizi: Felsefe, Din ve Politika

Bugün eğer, medeniyetler arası, kültürler arası, dinler arası, milletler arası veya devletlerarası sıcak veya soğuk bir savaştan bahsediliyor, hâlihazırdaki dünya sisteminde tek kriterin "çıkar" olduğu kabul ediliyor ve bu kavgada din, Tanrı veya teolojiye kadar hemen her şey araçsallaştırılabilirse bu durumda temellere inerek, tarafların pratik politik davranış biçiminin gerisinde yatan zihniyete bakmak gerekir. Felsefe faaliyetinin varlık sebeplerinden birinin de bu olduğu söyleyebiliriz.

950 yılında vefat eden Muallim-i Sani Fârâbî'nin politika, felsefe ve din arasındaki ilişkilere dair söyledikleri hem bugünkü dünya sisteminin zihniyet temelleri hakkında hem de ABD'nin yaşam felsefesinin ve politik davranış biçiminin kodları hakkında açıklayıcı olabilir. Fârâbî, önemli eseri *Kitâbu'l-Hurûf*'ta²⁷ bir kurum olarak dinin yerinin ne olduğunu kısmen antropolojik diyebileceğimiz bir yaklaşımla anlatmaktadır. Ona göre din hakikatin ve nasıl yaşanması gerektiğinin temsili bir anlatımıdır. Nihai amaç olan mutluluk için din bireyleri ve toplumları eyleme sevk eden, onların "olma"larını sağlayan bir yoldur.

Fârâbî, dinin varlık sebebini ve yerini şu şekilde formüle etmektedir:

Felsefe → Din → Kelam → Fıkıh

Bu sıralama din kurumunun hem epistemolojik hem de fonksiyonel olarak yerini göstermektedir. Buna göre, her dini düşüncenin gerisinde onun temellerini oluşturan bir felsefe, zihniyet ve metafizik yatmaktadır. Kelam dinden sonra gelir ve doğal olarak o dinin sınırları içinde kalarak temel esaslarını savunmak zorundadır. Fıkıh ise, hukuk, muamelat ve ibadetle ilgili bütün konuların yer aldığı ama doktrin olarak kelama dayanan ve esas olarak da dinin de gerisinde yatan zihniyetin tezahürü olan somut boyuttur.

Eğer felsefe yapma biçimi hem yöntem hem de mahiyet itibarıyla burhani ise, ona bağlı olarak ortaya çıkan "din" sahici olacaktır, ama eğer felsefe yapma biçimi safsataya dayanıyorsa ki bu her zaman mümkündür, ona bağlı olarak ortaya çıkan din de sahici olmaktan uzak olacaktır. Bu durum tersiyle de ifade edilebilir. Fıkıhın veya muamelatın mahiyetini ve yöntemini anlamak istiyorsak gerisinde yatan doktrin olan kelama, kelamın mahiyetini ve yöntemini anlamak için onun gerisindeki dünya görüşü olarak dine, bir inançlar sistemi olarak dini anlamak istiyorsak onun gerisinde yatan felsefi düşüncenin yöntemine, ruhuna ve içeriğine bakmak gerekir.

Fârâbî bir yandan toplumsal hayatı düzenleyen kuralların "din" formunda ortaya çıktığını söylemekte, bir yandan da yaşam tarzlarının gerisinde yatan felsefeye/metafiziğe bakılması gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla sahici/burhani felsefeye dayanan din ve onun hukuk, siyaset, muamelat ve ahlak gibi pratik tezahürleri ile sahici olmayan/fasit felsefeye dayanan din

²⁶ Erich Fromm, *Tanrılar Gibi Olacaksınız*, çev. Bozkurt Leblebicioğlu (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 12, 22-23.

²⁷ Fârâbî, *Kitâbu'l-Hurûf*, thk. Muhsin Mehdi (Beyrut: Darü'l-Meşrik, 1970).

ve onun pratik tezahürleri arasında büyük farklar olacaktır. Felsefe-Din-Muamalat arasındaki ilişkiye dair birkaç örnek model verilebilir:

Kantçı Felsefe – Kantçı Felsefeye Dayanan Din – Ödev Ahlakı

Hobbesçu Natüralist Felsefe – Hobbesçu Felsefeye Dayanan Din - Egoist Ahlak

Pragmatist Felsefe – Pragmatist Felsefeye Dayanan Din – Pragmatist Ahlak

Fârâbî açısından, her yaşam felsefesi din formunda halka sunulabilir. Bu modelden hareketle örneğin diyebiliriz ki, ABD'nin "sivil dini"²⁸ de bu şekilde halka sunulan bir yaşam felsefesidir. Yaşam felsefeleri dinilik vasfına büründürüldüğü zaman toplumu yönetmek açısından çok elverişli bir yol olduğunu hemen her yönetici bilir. Voltaire ve Rousseau'nun dinin kullanışlılığı hakkında söyledikleri bunun açık bir örneğidir. O halde bir Amerikan "sivil din"inden bahsediliyor ve onun politikadaki yansımaları anlaşılacak isteniyorsa, hangi felsefi, metafizik temeller üzerine kurulu olduğuna bakmak gerekir. Fârâbî'nin modelini tersine çevirerek bakarsak, ciddi problemlerin bulunduğu kanaatine ulaştığımız her dini düşüncenin gerisinde yatan zihniyete bakılmalıdır.

ABD sivil dini açısından bakılırsa, 1) Bir kurum olarak din, ABD yaşam felsefesinin amaçlarını veya temel değerlerini gerçekleştirmek için elverişlidir. 2) Din (ABD için Evanjelizm) tarihten ve gelenekten aldığı güçle, sahip olduğu kuralları ve inanç ilkeleriyle hazır bir yol haritası vermektedir. 3) Bir kurum olarak dinin yapısal özellikleri arasında yer alan ve fakat samimiyeti ifade eden itaat etme ve ikna etme gibi özellikleri nedeniyle toplumu yönetme açısından kolaylık sağlayacaktır. Dinin sembolik kurumları çok güçlüdür ve politik amaçlar için araçsallaştırmaya elverişlidir. 4) Amaçlara ulaşmak için kuralları dinileştirme etkili sonuç alma açısından güçlüdür. Bir şeyin yasak olmasıyla haram sayılması arasında büyük farklar vardır. Haram sayılan şey yasak olmanın ötesinde çok daha etkin bir güce ve caydırıcılığa sahiptir.

Fasit uygulamalarla sonuçlanan din anlayışının gerisinde yatan felsefenin fasit olması zımnen çıkarılabilir. Ancak burada fasit uygulamaların fasit olduğunu nereden anlayacağız sorusu meşru bir sorudur. Başka bir ifadeyle dinin gerisinde yatan felsefenin doğruluğunun kriteri nedir?

Fârâbî'nin çıkış noktasının ahlak felsefesi olduğunu hatırlamak gerekir. Platon ve Aristo'dan yararlanan Fârâbî'nin kriteri bir yandan pratik sorular, bir yandan da akılcılıktır. Bununla birlikte, felsefi açıdan metafiziğe dair mutlak bilginin ulaşılamaz olduğu ilkesinden hareketle Fârâbî'nin kriterine felsefenin temel özelliği olan "eleştiriyi" eklemek gerekir. Dinin dayandığı felsefenin doğru olup olmadığı eleştiri ile değerlendirilebilir. Bu durumda doğru felsefenin ne olduğu hakkında şu kriterlerden bahsedilebilir:

- 1) Nihai olarak "doğru felsefe"nin ne olduğu söylenemez, ama bir felsefenin hangi yanlış noktalarının olduğu söylenebilir.
- 2) Özü itibarıyla hiçbir din zulmü, adaletsizliği, bencilliği, ayrımcılığı, ayrıcalığı ve çıkarıcılığı öngörmez, vaat etmez.
- 3) Bizzat Tanrı kavramı mutlak iyiliği, adaleti, özgürlüğü, eşitliği, kardeşliği ve merhameti çağırır. Tanrı adına olduğu söylenen bütün düşünceler ve bunun sonucu olan eylemler bu ilkelere aykırı olamaz.

²⁸ "Sivil Din" kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Ataman, *Ulus Olmanın Kutsal Temeli: Sivil Din* (Bursa: Sentez Yayıncılık, 2020).

- 4) Fasit uygulamaların gerçek yüzünü ve amacını gösterdiğimiz zaman niyetin dini ve tanrısal değerler olmadığı anlaşılabilecektir.
- 5) Dinlerin bireysel ve toplumsal hayatta vaat ettiği ve ulaştırdığı sonuçlara bakmak gerekir. Din adı altında da olsa sonuçlar insani değilse, ya o dinin kendisinde bir sorun vardır, ya da o dinin anlaşılmasında bir sorun vardır.
- 6) İnsanlığın ortak tecrübesi, yaşam felsefelerini değerlendirmek açısından önemli bir kriterdir. Yaşam felsefelerinin pratiklerinin ve söylemlerinin analizi yapılarak tutarlı olup olmadıklarına bakılabilir.

Sıralanan kriterler açısından bakıldığında hem ABD sivil dininin hem de günümüz Yahudiliğinin bu kriterlere uyduğunu söylemek zor görünüyor. O halde, ABD'nin din anlayışına değil, o dinin gerisinde yatan zihniyete bakılmalıdır.

6) ABD "Sivil Din"i Fasit Felsefeye Dayanan Din mi?

Batılı kaynaklar Amerikan yaşam felsefesinin gerisinde yatan 5 düşünürden bahsetmektedirler. Bunlar pragmatist filozoflar W. James ve J. Dewey, psikolog S. Freud, biyolog C. Darwin ve sosyolog/felsefeci K. Marx'tır. Pratikte sıradan Amerikalı bu 5 ismin etkisinin ve öneminin farkında olmayabilir, ama seçilen isimler Amerikan dünya görüşünü anlamamız noktasında son derece isabetlidir. James ve Dewey'in metafizikten dine, ahlaktan bilime kadar her konudaki pragmatizmi; Freud'un cinsellik merkezli insan tanımlaması; Darwin'in tabii seleksiyon düşüncesi; Marx'ın ekonomi ya da "para" merkezli insan ve toplum tanımlamasının bugünün Amerikan yaşam tarzıyla örtüştüğünü söyleyebiliriz.

Daha geriye giderek Amerika'nın din anlayışı konusunda etkileyici isimlerden olan Rousseau, Kant'ın "teoloji vasıtasıyla Allah'ın zatını anlamanın mümkün olmadığı" şeklindeki metafizik eleştirisini din, teoloji ve kilisenin ölümü olarak anlamıştır.²⁹ Bununla birlikte aynı Rousseau, "hiçbir devlet, temelinde din olmaksızın kurulmuş ve varlığını sürdürmüş değildir"³⁰ diyecek kadar da dinin sosyolojik ve siyasal fonksiyonunun önemini farkındadır.

ABD'nin kurucu babalarından G. Washington mitolojik kimliklerden biri olmuştur ve vaat edilmiş topraklara götürdüğüne inanılır. Washington, vaat edilmiş topraklara götüren Musa'ya benzetilir. ABD vaat edilen topraklardır. A. Lincoln ise İsa'ya benzetilir. Lincoln kendisini sıradan bir insan olarak görmezdi. Tanrı'dan doğrudan vahiy aldığına inanırdı. ABD başkanları hangi politikayı uygularsa uygulasin Tanrı'nın buyruğunu yerine getirdiği kabul edilir.³¹

ABD'nin din anlayışını ifade etmek için "Sivil Din" kavramı kullanılmaktadır. R. Bellah'a göre, ABD'nin dünya tarihinde özel bir misyona sahip olduğunu siyasal kişiler ifade etmişlerdir. Bu liderler "bu misyonun kendilerine özel olarak Tanrı'dan geldiğini söylemektedirler. Bellah'a göre Lincoln, Amerika'nın kaderi ile Tanrı arasındaki bağın özellikle etkin ve duyarlı bir örneği idi." Eski başkanlardan R. Nixon "temel masumiyetimiz Tanrı'nın kutsamasının bir parçasıdır" ifadesini kullanmıştır.³² Bellah'a göre, evrensel aşkın dini hakikat, Amerikan tecrübesinde görülmektedir.³³

²⁹ Ernest Wolf-Gazo, "Batıda ve İslam'da Allah Anlayışına Felsefi Bir Yaklaşım", çev. İbrahim Özdemir, *İslami Araştırmalar* 3/2 (1989), 8.

³⁰ Ataman, *Sivil Din*, 126.

³¹ Ataman, *Sivil Din*, 78-79, 93, 105. Conrad Cherry, *God's New Israel* (Chapel Hill: The University of North Caroline Press, 1998), 11.

³² M. Emin Köktaş, *Din ve Siyaset* (Ankara: Vadi Yayınları, 1997), 113.

³³ Ataman, *Sivil Din*, 70.

Netice itibariyle ABD sivil dini "dinle siyaseti bünyesinde barındırmayı adeta zorunlu kılan bir uygulama alanı sunar."³⁴ Ancak Hristiyanlık ABD için Hristiyanlık olarak değil, sivil din için iyi bir işlev görmüş, "dinsel gayret, sürekli olarak Birleşik Devletlerdeki vatanseverlik yükümlülüklerini harekete geçirmiştir." B. S. Turner'e göre, "Amerikan yaşam tarzı Hristiyanlığın bir yan olgusu değil, fakat kendi inançlarıyla, ritüelleriyle ve azizleriyle ayrı ve bağımsız bir dindi." Bir çeşit sekülerleşmiş, aşkını olmayan, günah veya hüküm kavramından yoksun Püritencilik.³⁵

ABD sivil dininin fasit bir felsefeye dayandığını söylememize, hangi kritere göre bunu söyleyebiliyorsunuz itirazı yapılacaktır ki, haklı bir itirazdır. Ancak B. S. Turner, E. Fromm ve E. W. Gazo gibi içeriden isimlerin yaptığı değerlendirmelere bakıldığında büyük bir tutarsızlığın olduğu görülecektir. Bu makalenin başlığını ifade etmek açısından en çarpıcı cümle, Bellah'ın sivil din anlayışını özetleyen Turner'e aittir: "Tanrı öldü; yaşasın din!"³⁶ E. Fromm ise kitabında "Batı Dünyası Dindar mı?" başlığı altında ABD ve Avrupa zihniyeti hakkında önemli bulduğumuz şu paragraflara yer vermektedir:

"Avrupa'nın ve Kuzey Amerika'nın tarihi, Hristiyanlık dininin kabul edilmiş olmasına rağmen, zorbalıkların, fetihlerin ve açgözlülüklerin tarihidir. En yüce değerlerimizi; diğerlerinden güçlü olmak, başkalarını boyunduruk altına almak ve sömürmek olarak sıralamak mümkündür... Batı tarihinin fetih, sömürü, şiddet, baskı ve halkların ezilmesinin tarihi olduğunun kanıtları saymakla bitmez. Bundan arınık bir dönem ya da bir ırk veya sınıf bulmak mümkün değildir. Hatta iş çoğu kez, bir ırkın tümünden ortadan kaldırılmasına dek vardırılmak istenmiştir. İşte Amerika'da Kızılderililerin yok edilmesi için verilen mücadele, işte dinsel giysiye bürünmüş olan Haçlı Seferleri."

"Ne yazık ki akıl, yararcı zekâya, bireysellik ise bencilliğe dönüşmüş ve toplumdaki hümanist ruh yok olmuştur. Böylece Hristiyanlaştırma süreci sona ermiş, Avrupa o eski cehalet ve dinsizlik devrine dönmüştür."

"Acaba Avrupa ve Amerika neden ortaya çıkıp da, açıkça 'Hristiyanlık çağdışı kalmıştır' diyemiyor? Bunun çeşitli nedenleri var: Dinsel bir ideolojiye sahip olmayan bir toplumda, insanların tüm disiplinlerini yitirmeleri ve toplumsal düzeni bozmaları tehlikesi vardır... Modern toplumlarda da, yüzeydeki Hristiyanlık dininin arkasında büyüyen ve toplumun karakter yapısında yer eden bir gizli din, 'endüstriyel din' gelişmektedir. Bir din olarak kabul edilmeyen 'endüstriyel din' gerçek Hristiyanlık ile hiçbir biçimde uzlaşmamaktadır. Çünkü bu yeni din insanları, kendi elleriyle yaratmış oldukları ekonominin ve makinelerin kölesi haline sokmaktadır. Ve bu, gerçek dinin özü ile taban tabana zıttır... Eğer Hristiyanlık tamamen ataerkil ilkeye bir dönüş yapmamış olsaydı, endüstriyel dinin kendini Hristiyanlık kılıfına gizlemesi de mümkün olamazdı."³⁷

Fromm'un ifadesiyle "dinsizlik devrine dönüldüğü" veya Nietzsche'nin sözüyle "Tanrı öldü"ğü halde, pragmatist felsefenin gereği yerine getirilmektedir. Din ve teoloji politik faydalar için son derece elverişlidir. Aynı şekilde "endüstriyel din" için de klasik dinin temel sembolleri işe yarar haldedir.

³⁴ Ataman, *Sivil Din*, 150.

³⁵ Bryan S. Turner. "Sivil Din". çev. Yasin Aktay. *Din Sosyolojisi*. Der. Yasin Aktay-M. Emin Köktaş. (Ankara: Vadi Yayınları 3. Basım, 2007), 237-240.

³⁶ Turner, "Sivil Din", 242.

³⁷ Fromm, *Sahip Olmak ya da Olmak*. 178-181, 184-185.

Sonuç

1) Nietzsche'nin "Tanrı öldü" sözü felsefi bir gerçekliği değil ama en azından hâkim dünya sisteminin entelektüel, siyasal ve endüstriyel meydan okuyucuları nezdinde dünyanın hâlihazırdaki durumunu tespit eden bir sözdür. Nietzsche durumu görmüştü ve bundan daha açık-seçik ifade edilemezdi. Acaba bundan daha ötesi olabilir mi? Bu makalede, "Tanrı öldü" sözünün ruhen geçerli olduğu bir dünya sisteminin ve bu sözün söylenmesine yol açan kültürün sahip olduğu yaşam felsefesinin, öldü denilen Tanrı'nın bu yaşam felsefesini desteklemek için geri getirildiği tespiti üzerinde durulmuştur. Bugün din ve Tanrı inancı, din ve Tanrı'nın temsil ettiği değerlerin aleyhine kullanılmaktadır. Tanrı öldü sözünden çok daha vahim durum budur.

2) Hâlihazırdaki hâkim dünya sisteminden rahatsızlık duyan, memnuniyetsizliğini ifade eden ama sistem üzerinde etkisi bulunmayan toplumlar, devletler ve entelektüeller, sistemin neden böyle çalıştığını anlamak için onun gerisinde yatan zihniyeti iyi analiz etmek zorundadırlar. E. Said, Müslüman dünyanın bu konudaki zaafını dile getiren en önemli probleme şöyle dikkat çekmektedir. "Bölgede, bir toplum olarak ABD'nin neye benzediğine pek kafa yorulmadığını gösteren ucuz bir Amerikan-karşıtlığına kayılıyor... ABD'de Arap ve İslam Şark'ını incelemek üzere düzinelerce kuruluş varken, Şark'ta, bölgede çok büyük iktisadi, siyasal etkiye sahip olan ABD'yi incelemeye yönelik tek bir kuruluş olmadığını görmek aydınlatıcı olur."³⁸

Yüksek dini değerler üzerine değil, çıkar üzerine kurulu olan ve ilkesi olmayan dünya sisteminin eleştirisini yapabilmek, Fârâbî'nin modeliyle söyleyecek olursak arkasında yatan felsefeyi deşifre etmek için Said'in işaret ettiği durum önemlidir. Son yüzyılda özellikle ABD'nin "sivil din" anlayışının dünyada yol açtığı sonuçlara ve teolojinin neye alet edildiğine bakınca, eğer yüksek değerleri vaat ediyorlarsa bütün dinlerin teolojilerinin kendi temellerini gözden geçirmesi ve yeni bir arayış içine girmesi gerekmektedir. Teolojinin, steril bir alanda metafizik spekülasyonlar yaparak dünyanın hâlihazırdaki gayri insani durumundan memnuniyetsizliğini dile getirmesi hiç de inandırıcı değildir.

3) Bugünkü İsrail Devletinin fikir babalarından olan T. Herzl'in *Yahudi Devleti* adlı kitabına bakılırsa, Herzl'in amacının din olmadığı bununla birlikte teolojinin araçsallaştırılarak siyasi bir doktrin olan Siyonizmin amaçlandığı açıkça görülmektedir. Herzl'in seküler bir anlayışla Siyonist devlet kurma amacında olduğu kendi kitabında açıkça ifade edilmektedir.³⁹

Herzl de biliyor olmalıdır ki, en güçlü semboller dini sembollerdir. Politika bu sembolle hep talip olmuştur. Politik figürler bunu en iyi bilenlerdir. Dini sembollerin gücünden ve fonksiyonel yapısından faydalanma konusunda hiçbir ülke ABD ile yarışamaz. ABD kendi kamuoyunu ikna etmek ve desteğini almak için Yahudilikten aldığı sembolleri kullanma konusunda son derece başarılıdır! Fârâbî'nin perspektifinden ABD yaşam felsefesinin temellerine bakıldığında dinin ve Tanrı inancının özüne uygun olmadığı anlaşılabacaktır. Dolayısıyla "Tanrı ölmüştür" ama yaşam felsefelerini desteklediği sürece yeniden gelmesinde sakınca olmadığı gibi "yarar" vardır.

Sahip olduğu teolojik sembollerle Yahudi İlahiyatı, hem İsrail hem de ABD için din ve Tanrı inancının özüne tamamen zıt olan politikalarını uygulamak için hazır bir plan sunmaktadır. Seçilmişlik, vaat edilmiş topraklar, ahitleşme ve Mesih inancı, kutsal kitabın literalist bir

³⁸ Edward W. Said, *Şarkiyatçılık*, çev. Berna Yıldırım (İstanbul: Metis Yayınları, 2016), xi, 338.

³⁹ Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, çev. Yeşim Meriç (İstanbul: Milenyum Yayınları, 2018), 104-112.

okumasıyla adı geçen iki devletin kendi halklarını ikna etmek için en elverişli sembollerdir. Evanjeliklerin ve dispensasyonalistlerin Yahudi kavramlarını kullanmaları bu yüzdendir.

4) Teoloji her zaman başka şeyler için araçsallaştırılmıştır. Politika, silahların ucuna kutsal kitabın sayfeleri takıldığında da teolojikleştirilmişti, "Tanrı'yı kıyamete zorlamak" betimlemesiyle de teolojikleştirmeye çalışılmaktadır. Teoloji, Tanrı kavramının temsil ettiği değerler aleyhine, tam da mücadele ettiği şeyler lehine araçsallaştırılmıştır. "Tanrı'nın istediği budur" ilkesiyle hareket eden bütün teolojiler istismara daima açıktır. Biz bugün teolojinin istismarının en acımasız örneklerine şahit oluyoruz.

Carl Schmitt, bu noktada son derece haklıdır. İlahiyatın kavramları politika için "Tanrı öldü" denilen çağda hala kullanışlıdır. "Modern devlet kuramının bütün önemli kavramları, dünyevileştirilmiş ilahiyat kavramlarıdır... Kadir-i mutlak tanrı, kadir-i mutlak kanun koyucuya dönüşmüştür."⁴⁰ Schmitt'in cümlelerinden anlaşılan o ki, modern dünya tanrısallıktan, dinilikten veya kutsallıktan vazgeçmiş değildir. Ama kendine göre bir uyarılma yaparak bunları devam ettirmektedir. Modern devlet "Vergilendirilmiş kazanç kutsaldır" ilkesiyle dinin gücünden faydalanmak ister.

Hâkim dünya siyaseti, geniş Hristiyan halk yığınlarını etkilemek için Mesih bekleme anlayışının, siyasal açıdan yapmak istedikleri amaçlara son derece elverişli olduğunu görmektedir. Bu inanç kamuoyu oluşturmak açısından da çok elverişlidir. Evanjelizmin gelecek öngörülerini, onların siyasal amaçlarını gerçekleştirmek açısından uygun bir plan sunmaktadır. Bütün bu teolojik inanışlar, halihazırdaki dünya siyasetinin yapmak istediklerini gerçekleştirmede iyi bir şablon vermekte, iyi bir kamuflej ve gerekçe sunmaktadır. Siyasal hedefe varmak için mitolojik bir hikâyenin kullanılıyor olmasından kimsenin rahatsız olmadığı anlaşılmaktadır. ABD ve İsrail'in tanrısı, Evanjeliklerin ve Siyonist Yahudilerin bütün eylemlerini onaylayan bir tanrıdır. Onların politik amaçlarına hizmet eden bir tanrıdır.

Adı geçen devletlerin zihniyetine, dünya görüşüne ve yaşam felsefelerine bakıldığında kimsenin Tanrı'yla veya tanrısallıkla ilgili bir kaygısı, amacı yok görünüyor. Dolayısıyla "Tanrı'yı kıyamete zorlamak"tan değil, dünyayı ABD, Avrupa ve İsrail'in tahakkümüne, hegemonyasına zorlamaktan bahsetmek daha uygun olacaktır.

5) Pragmatist felsefe teolojide büyük sorunlar doğurmuştur. ABD sivil dini teolojik bir yanılmadır. Fârâbî'nin analiziyle bakacak olursak, yanlış felsefe yanlış teolojiler üretmiştir veya tersinden bakılırsa, yanlış teolojilerin gerisinde yanlış felsefeler yatmaktadır. Bugün ABD'nin sivil din anlayışı ile dini araçsallaştırması sadece politikacıların bir kurnazlığı olarak görülemez. Bu anlayışı besleyen ve destekleyen entelektüel bir kesimin olduğu muhakkaktır. Felsefenin bize kazandırdığı en önemli şey zihniyet analizi ve kritiğidir. Bu görevi yapması gereken entelektüeller ya bu siyasete angaje olmuşlardır, ya durumun farkında değildirler ya da büyük bir ihanet içindedirler. Özellikle politikaların ve teolojilerin maskelerini deşifre etmek ilahiyatçı entelektüellerin görevidir.

Örneğin "öteki"nin filozofu olarak tanınan Yahudi felsefeci E. Levinas'ın Filistinliler söz konusu olduğunda onları "öteki" kategorisinde görmemesi; "din kurgudur" diyen İsrail vatandaşı ateist tarihçi N. Harari'nin Gazze söz konusu olduğunda kayıtsız şartsız İsrail'in haklı olduğunu söylemesi, entelektüel olmanın her zaman tarafsız olmak anlamına gelmediğinin örnekleridir.

⁴⁰ Carl Schmitt, *Siyasal İlahiyat*, çev. A. Emre Zeybekoğlu (Ankara: Dost Kitabevi, 2016), 41.

6) Teolojik literalizm bütün dinlerin aleyhine çalışan bir anlama biçimidir. Politik hedefleri gerçekleştirmek için literal anlaşılan bir kutsal metin hazır bir plan olarak kullanılmaktadır. Literalist bakılmadığı sürece, dinlerin hemen hepsi özü itibariyle iyimserdir. Buna rağmen teolojiye dayandırılan söylemlerden hareket eden politikaların hümanist bile olmaması tuhaftır. Literalizmin çözüm olmadığını Yahudi ilahiyatı da Hristiyan ilahiyatı da çok iyi bilir. İbn Meymun, E. Fromm, R. Bultmann, J. Hick ve P. Tillich bunun önemli örnekleri arasında sayılabilir. Literalizm tehlikesine dikkat çekenlerden birisi de J. Habermas'tır. Ona göre, dünya natüralist dünya görüşünün yaygınlaşması ile dini taassupların siyasi etkisinin artması arasında bir ikilem içindedir. Habermas'ın tespiti bugün İslam dünyasından çok Yahudi ve Hristiyan dünyadaki dini taassuplar için geçerli olduğu söylenebilir. Literal anlaşıldığı takdirde, bütün dinî semboller birer puta dönüşebilir, şeytanileşebilir, kendisini nihai gerçekliğin yerine koyabilir.

Kaynakça

- Akbaş, Muhsin. "Holocaust Problemi ve Tanrı: Teolojik ve Felsefi Cevaplar". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/1 (2003), 173-186.
- Ataman, Kemal. *Ulus Olmanın Kutsal Temeli: Sivil Din*. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2. Baskı, 2020.
- Cherry, Conrad. *God's New Israel*. Chapel Hill: The University of North Caroline Press, 1998.
- Fârâbî. *Kitâbu'l-Hurûf*. thk. Muhsin Mehdi. Beyrut: Darü'l-Meşrik, 1970.
- Fromm, Erich. *Tanrılar Gibi Olacaksınız*. çev. Bozkurt Leblebicioğlu. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Fromm, Erich. *Sahip Olmak ya da Olmak*. çev. Aydın Arıtan. Ankara: Say Yayınları, 7. Baskı, 2019.
- Garaudy, Roger. *İsrail Mitler ve Terör*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Pınar Yayınları, 7. Baskı, 2005.
- Güngör, Ali İsrâ. "Hristiyanlıkta Pürüten Anlayış ve Etkileri". *Dini Araştırmalar* 7/21 (2005), 7-26.
- Gürkan, Salime Leyla. *Yahudilik*. İstanbul: İSAM Yayınları, 4. Baskı, 2012.
- Hallsell, Grace. *Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak*. çev. M. Acar - H. Özmen. Ankara: Kim Yayınları, 2. Basım, 2003.
- Herzl, Theodor. *Yahudi Devleti*. çev. Yeşim Meriç. İstanbul: Milenyum Yayınları, 2018.
- Johnson, Paul. *Yahudi Tarihi*. çev. Filiz Orman. İstanbul: Pozitif Yayınları, Tarihsiz.
- Katar, Mehmet. "İsrail Kavminin Seçilmişliği Üzerine Bir Araştırma". *İslami Araştırmalar* 20/2 (2007), 172-177.
- Köktaş, M. Emin. *Din ve Siyaset*. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- Mearsheimer, John J. – Walt, Stephen M. *İsrail Lobisi ve Amerikan Politikası*. Çev. Hasan Kösebalaban. İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- Nietzsche, Friedrich. *The Gay Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 7. Baskı, 2008.
- Orcun, İmga. *Amerika Birleşik Devletleri'nde Kilise ve Devlet Ayrılığının Tarihi Kökleri ve Felsefi Temelleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Öğretir, İsmail. "Püritanizm ve Dini/Ahlaki Yozlaşma". *İlahiyat Akademi Dergisi* 3 (2016), 113-130.
- Said, Edward W. *Şarkiyatçılık*. çev. Berna Yıldırım. İstanbul: Metis Yayınları. 9. Baskı, 2016.
- Schmitt, Carl. *Siyasi İlahiyat*. çev. A. Emre Zeybekoğlu. Ankara: Dost Kitabevi, 5. Baskı, 2016.
- Shakak, Israel – Mezvinsky, Norton. *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*. çev. Ahmet Emin Dağ. İstanbul: Anka Yayınları, 2002.
- Taylor, Charles. *Seküler Çağ*. çev. D. Körpe. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017.
- Toman, Murat. "Amerikan Siyasi Düşüncesinin İdeolojik Kökeni Püritenizm'in Amerikan Devrimi'ne Etkisi". *History Studies* 11/6 (2019), 2153-2188.

Turner, Bryan S. "Sivil Din". çev. Yasin Aktay. *Din Sosyolojisi*. 237-249 Ankara: Vadi Yayınları 3. Baskı, 2007.

Wallerstein, Immanuel. *Sosyal Bilimleri Düşünmemek*. çev. Taylan Doğan. İstanbul: Bgst Yayınları, 2. Baskı, 2013.

Wolf-Gazo, Ernest. "Batıda ve İslam'da Allah Anlayışına Felsefi Bir Yaklaşım". çev. İbrahim Özdemir. *İslami Araştırmalar* 3/2 (Nisan 1989), 5-15.